

УДК 27–282.5:096.1]:81'25(=161.2)

ЗАПИС ПРО ДАР СВЯТОЇ ЄЛИЗАВЕТИ УГОРСЬКОЇ І ПРИМІТКА ДО НЬОГО В ТРІРСЬКОМУ ПСАЛТИРІ

Наталія Пухальська

Увазі читачів пропонується переклад з латини запису на арк. 9 Трірського псалтиря про дар св. Єлизавети Угорської, яка передала цей кодекс корпорації фороюліїнських каноніків, а також примітка до цього запису, зроблена у XVIII ст. єпископом єпархії римо-католицької церкви італійської провінції Адрії (у миру – Філіппо дель Торре, 1657–1717).

Ключові слова: римо-католицька церква, Адріїнський єпископ, псалтир, дарунок, корпорація фороюліїнських каноніків, св. Єлизавета Угорська.

Вниманию читателей предлагается перевод с латыни записи на л. 9 Трирской псалтыри о даре св. Елизаветы Венгерской, передавшей этот кодекс корпорации фороюлиенских каноников, а также примечание к этой записи, сделанное в XVIII ст. епископом епархии римо-католической церкви итальянской провинции Адрии (в миру – Филиппо дель Торре, 1657–1717).

Ключевые слова: римо-католическая церковь, Адриенский епископ, псалтырь, дар, корпорация фороюлиенских каноников, св. Елизавета Венгерская.

The author proposes the translation from Latin of the note on the 9th sheet of Egbert's Psalter about the gift of St. Elizabeth of Hungary, who gave this code over to the corporation of *Foroiuliensis* canons and also the note to this entry, done in the XVIII century by the diocesan bishop of the Roman Catholic Church of Adria – Italian province (worldly name was Filippo del Torre, 1657–1717), who has investigated this monument for the first time and suggested Hertrudae as its owner.

Keywords: Roman Catholic Church, Adria bishop, Psalter, gift, corporation of *Foroiuliensis* canons, St. Elizabeth of Hungary.

[Docui ex: нечітко читається в тексті. – Н. П.] *verbis, adversae paginae abrasis, quae fere omnia restitui, datur hunc sacrum codicum donatum fuisse a sancta Elisabetha nostro capitulo Foroiuliensi hortatu Pertoldi [Bertoldi] Patriarchae qui frater erat Gertrudae ex [satibus: нечітко читається в тексті. – Н. П.] Meraniae eiusdem Elisabethae matricis. Codex exiguo ante 250 annos scriptus fuerat in usum [abbrevius: нечітко читається в тексті. – Н. П.] Gertrudae, cuius genus in obscuro latet:quamquam ex Principum proge-
nie fuisse, ex eo liquet,quod non semel ipsa orat, «pro puero filio meo unico et exercitu eius». Haec codicis aetas deducitur ex pagina 12, in quo visitur imago picta eius, qui librum conscripsit, offerentis librum ipsum Egberto Praesuli, ut ex hinc inde expresso: donum fert Ruodpreht, quod Praesul suscipit Egbreht. Non alius hic est, quam Egbertus Trevirorum Archiepiscopus, qui istam rexit eccleciam ab anno 979 ad 993, nam sancti qui pictis imagi-
nibus in Psalterio, ei quadrioribus et aureis litteris in litaniiis representantur, sunt pariter episcopi Treviorense, ergo intus memoratos annos 979 et 993. Codex noster exaratus, et*

[Довідався] зі слів, що їх я, крім витертих з попередньої сторінки, майже всі відновив для вжитку, що даровано цей священний кодекс святою Єлизаветою¹ нашому капітулу Фороюліїнському² за схваленням Патріарха Пертольда³, який доводився братом Гертруді⁴ та походив з роду Меранії, прародительки тієї самої Єлизавети. Книга трохи раніше ніж за 250 років тому була написана для Гертруди, [щоб звертатися до неї] в особливо драматичному випадку; рід її проживав у безвітті; щоправда, від нащадків воєначальників стало відомим [те, про] що благає вона не один раз: «...задля раба [Божого], сина мого єдиного та війська його». Стародавність книги виводиться зі стор. 12, на якій представлено мальований образ того, хто її склав: він вручає саму книгу очільникові процесії Еґберту, аби далі [завдяки цьому підношенню] з часом [висловитися] стисло: «Руодпрехт підносить дарунок, щоб очільник Еґбрехт [його] прийняв». Є це не хто інший, як Еґберт, Трірський архієпископ, який очолював цю церкву від року 979 до 993, адже святі, що представлені в Псалтирі в благочестивих позах під час літаній урочистим золотим

ІСТОРИЯ

Ex uerbis aduersus paginam abvatis, que fere omnia restitui
 patet hunc sacrum Codicem donatum fuisse a S. Elizabetha
 nostro Capitulo Forouiliensi, hortatu Bertoldi Patrie
 qui foriter erat Seltunde ex uerbis Mevanie eiusdem
 Elisabetha genetricis. Codex uero ante ducentos et quingenta
 annos scriptus fuerat in usum alterius Seltunde
 cuius genus in obscuro latet: quamquam ex principum
 progenie fuisse ex eo liquet, quod non semel ipsa orat
 pro filio meo unio et exercitu eius. Hae Codicis
 etas deducitur ex pagina duodecima, in qua uisitur
 imago picta uisus qui librum conscripsit, offerentis
 librum ipsum Egberto Presuli, ut ex uersu hinc inde
 expresso: DOMINUM FERT RVODPREHT QUON PRESULI
 SVSCRIPIT EUBREHT. Non alius hec esse quam
 Egbertus Treuironum Archiepiscopus, qui
 etiam rexit ecclesiam ab anno 979 ad 993: nam
 sancti qui pietis imaginibus in Psalterio, et yvan-
 dionibus et aureis literis in Litanijs representantur,
 sunt pariter episcopi Treuirenenses. Ergo inter memo-
 ratos annos 979 et 993. Codex noster exaratus fuit,
 et quidem in urbe Treuiriensi, uel loco alio eius dis-
 cussis: in qua etiam Seltundam Prineipatum habuisse
 summa, et sicari licet.

A. A. T. ex Adria.

a

Sanctae Elizabethae Ungariae Regis filiae Canigra-
 uis Ducis Turvingiae coniugis munus. Quod cum
 hortatu Bertoldi Patriarche Aquiliensis eius auu-
 ... singulari in Deum.

Dedit honestissimo Canonorum Forouiliensium
 Collegio iam pridem eius in orando assiduitatem
 summa cum Pietate coniunctam

b

Арк. 9 Трірського псалтиря: а – примітка єпископа Адріїнського Філіппо дель Торре. Початок XVIII ст. Пергамен, чорнило, готичний курсив; б – запис про дар св. Єлизавети. Після 1235 р. Пергамен, чорнило, готичне письмо (рання перехідна форма)

НАТАЛІЯ ПУХАЛЬСЬКА. ЗАПИС ПРО ДАР СВЯТОЇ ЄЛИЗАВЕТИ УГОРСЬКОЇ...

quidem in urbe Trevirenei vel loco alio eius di-
aecesis in qua etiam Gertrudam principatum
habuisse suum si reicari licet.

Ph[ilippus] a T[or]re ep[iscopu]s Adrien[sis].

***

Sanctae Elisabethae Ungariae Regis filiae
Antgravi, Ducis Turringiae coniugis munus.
Quod cum hortatu Pertoldi Patriarchae Aquili-
ensis eius avus datur singulari in Deus.

Dedit honestissimo Canonicorum Foroiu-
liensium Collegio iam pridem eius in orando
assiduitatem summa cum pietate coniunctam.

Примітки

¹ Св. Єлизавета (1207–1231) – донька угорського короля Андрія II та Гертруди Меранської, дружина Людвіга Тюринзького. Канонізована Папою Григорієм IX у 1235 році.

² Прикметник *Foroiuliensis* (-e), вжитий у тексті в давальному відмінку однини, утворено від географічної назви *Forum Iulii* або *Forum Iulium* [1, с. 334–335].

³ *Пертольд* – Бертольд фон Меран (†1251), Аквілейський патріарх (1218–1251), брат Гертруди Меранської.

⁴ *Гертруда Меранська* (1185–1213) – перша дружина Андрія II, мати Єлизавети Угорської.

⁵ *Єпископ Адріїнський* – Філіппо дель Торре (1657–1717), який очолював упродовж 1702–1717 років єпархію провінції Адрія, що входила до складу римо-

письмом, так само є Трірськими єпископами. Отже, тут маються на увазі роки 979 та 993. І крім того, книга наша була створена в Трірі або якомусь іншому місці цієї єпархії, де Гертруді також дозволялося утримувати свій двір, якби [десь-інде їй] було відмовлено.

...Ф[іліппо] з [роду] Т[орре], єпископ Адріїн[ський]⁵.

***

...Святої Єлизавети, Угорщини короля дочки Андраша⁶, герцога Тюрингії⁷ дружини дар, що за схваленням Пертольда, Патріарха Аквілейського, її предка, передається виключно в ім'я Бога.

Подарувала найпревелебнішій корпорації каноників фороюліїнських, чия невтомність у молитвах уже віддавна пов'язана з величезною побожністю.

католицької митрополії Венеції (область Тревенто, Італія). Він був антикваром, археологом і нумізматом. Примітка Філіппо дель Торре вставлена на місце попередньо стертого тексту. Далі міститься запис про дар св. Єлизавети, виконаний іншим почерком.

⁶ *Андрій II* – Андраш II Хрестоносець (1175–1235), король Угорщини впродовж 1205–1235 років, походив з династії Арпадів, батько Єлизавети Угорської.

⁷ *Людвіг IV* (1200–1227) – ландграф Тюрингії, чоловік Єлизавети Угорської.

Література

1. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – Москва : Русский язык Медиа, 2005. – 844 с.

SUMMARY

The 9th sheet of Trier Psalter is published. It contains a new entry on the place of anteriorly effaced one about the gift of St. Elizabeth of Hungary, who gave this code over to the chapter of *Foroiuliensis* canons and also the note to this entry, done in the XVIII century by Italian antiquary, archeologist and numismatist Philippo del Torre, 1657–1717, who has investigated this monument for the first time and suggested Hertrudae of Meran (1185–1213) as its owner.

Keywords: Roman Catholic Church, Adria bishop, Psalter, gift, corporation of *Foroiuliensis* canons, St. Elizabeth of Hungary.